

Podle našeho názoru je ovšem naprosto logické předpokládat, že jednotlivé socialistické země budou posuzovat efektivnost a zaměření svých vnějších vztahů v první řadě podle svých národních zájmů.

Důsledkem toho je, že zainteresovanost jednotlivých socialistických zemí na společném postupu s ostatními je rozdílná podle rozvoje jejich ekonomik — konkrétně v současném období například závisí na důslednosti při zavádění ekonomických reforem. Zmíněná rozdílnost determinuje i možnosti praktického provádění čs. vnějších vztahů, tj. užší hospodářské spolupráce s těmi socialistickými zeměmi, kde pro to jsou příznivé podmínky jak v systému řízení, tak ve formách vnějších vztahů.

Proces strukturální přestavby nás současně nutí k zásadnějšímu přehodnocení vztahů vůči vyspělým kapitalistickým zemím. Podle našeho názoru jsou představy o tom, že se nám podaří bez dovozu špičkové techniky z těchto zemí ekonomiku přebudovat a její efektivnost obnovit, iluzorní. Naše zaostávání v kvalitě celého národohospodářského procesu je takového rázu, že je nelze překonat, budou-li trvat současné formy našich vnějších vztahů. Je samozřejmé, že i nadále bude naše možnosti nejvíce limitovat nedostatek konverzibilního zboží. Zároveň by ovšem Československo mělo provádět vůči vyspělým kapitalistickým zemím skutečnou politiku mírového soužití, jejíž vlastní obsah spatřujeme v trvalé snaze o vyjasňování stanovisek k problémům, jejichž řešení je v zájmu obou partnerů, i při rozdílných názorech na problémy ostatní.

O STRATEGII HOSPODÁŘSKÉHO POSTUPU ROZVOJOVÝCH ZEMÍ

K teorii periferní ekonomiky

Ladislav Dvořák

HLUBOKÉ sociálně ekonomické procesy probíhající v posledních desetiletích změnilly postavení stamiliónových národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky ve světě ve dvojnásobném smyslu: a) postupně je překonáván letargický stav staleté immobility, jsou odstraňovány jednotlivé brzdy blokující společenský pohyb a celé společenství třetího světa se dostává do proudu technického a sociálního toku, dynamizuje se a cestou lavinovitě nabírá jednotlivé elementy nutné k reprodukování pohybu, k vytváření mobilní kontinuity; b) zároveň tento pohyb nabývá na autonomnost a setrvačnost, vyjevuje svou specifiku a fyziognomii, stává se autonomním subjektem světové asociace, stále intenzivněji se projevuje neanalogičnost cesty třetího světa s vývojem v industriálních centrech. V tomto dvojjediném procesu má mimořádný význam hledání vlastní cesty ekonomického vývoje, který se po ustavení suverénních států stává skeletem jejich další existence. Tato tendence k ekonomické suverenitě našla svůj výraz i v ekonomickém myšlení. Političtí vůdci, ekonomové, administrativní a další veřejní činitelé třetího světa stále hlasitěji vyslovují myšlenku, že *tradiční ekonomické vědy západních zemí se pro rozvojové země nehodí, poně-*

¹⁾ Ostré kritice jsou podrobeny i základní principy marxistické politické ekonomie a ekonomická politika socialistických zemí. Nebylo by správné, jak se to dosud někdy děje, tyto skutečnosti zakrývat či bagatelizovat poukazováním na principy jednoty a spolupráce mezi socialistickými a rozvojovými zeměmi. Dogmatické lpění na překonaných principech doktríny a nadřazování těchto principů praktické realitě je doposud velkou brzdou v praktické práci i v rozvoji marxistické teorie.

važž řeší problémy z hlediska industriálních zemí,²⁾ a že si rozvojové země musí vypracovat svou vlastní teorii rozvoje.³⁾ Nejvýzrálejší a nejucelenější koncepcí rozvoje třetího světa vypracovanou z hlediska zájmů jeho samého je doktrína „periferní ekonomiky“, kterou rozpracovali ekonomové seskupení kolem Ekonomické komise OSN pro Latinskou Ameriku (ECLA), z nichž nejvýznačnější je Raul Prebisch.⁴⁾

Proces formování a obsah doktríny ECLA

Ekonomické myšlení Latinské Ameriky se v posledních desetiletích formovalo v intenzivní konfrontaci s praktickou činností předních industriálních zemí (hlavně USA a Anglie) a teoriemi západních zemí. Již na samém počátku ECLA⁵⁾ se ukázalo, že není možno se spoléhat na západní teorii, i když se prohlašuje za „univerzální“, a že bude třeba, přihlížeje k výsledkům ekonomického výzkumu ostatního světa, vypracovat vlastní teorii, která by odpovídala latinskoamerickým podmínkám a dávala odpověď na problémy její ekonomiky. Prebisch o tom říká: „Rozpor mezi realitou a její teoretickou interpretací, která byla vypracována ve velkých centrech, byl tak veliký, že se tato teorie projevila nejen jako nepřesvědčivá, když byla konfrontována s praxí, ale dokonce se ukázalo, že je v přímém rozporu s praxí.“⁶⁾ V této konfrontaci vykristalizovala výchozí teze doktríny ECLA: *Mezi centry a perifériemi existuje asymetrie vztahů, kterou tradiční ekonomická teorie přehlížela. Tato asymetrie má 4 hlavní aspekty*⁷⁾:

1. *Plody světového obchodu se nerovnoměrně rozdělují mezi centra a periférie v neprospěch periférií.* Teoretickým východiskem byla Prebisch-Singerova teze o tom, že plody technického pokroku se ve světě nerovnoměrně distribuuji v důsledku nestejně nabídky a poptávky po pracovní síle v centrech a perifériích. Tím se ve světové ekonomické teorii objevila nová verze teorie mezinárodního obchodu, podle níž je mezinárodní obchod nejen nástrojem všeobecných výhod účastníků, jak tvrdila tradiční klasická teorie, ale může být i prostředkem ekonomické nerovnosti a vykořisťování.

²⁾ G. Myrdal ve své knize o světové ekonomice začíná XIII. kapitolu, „Obchodní politika málo vyvinutých zemí“, charakteristickým záhlavím: *Nedůvěra k idejím Západu*. G. Myrdal, *An International Economy*. Problems and Prospects, New York 1956.

³⁾ D. Nehrů ve známém článku *Základní pojetí* říká otevřeně: „Západní ekonomická věda má tedy — i když je užitečná — pro naše podmínky malou platnost. Totéž lze říci i o marxistické politické ekonomii, která v mnohém zastarala, i když vysvětluje četné ekonomické procesy. Musíme proto vypracovat svou vlastní teorii, přičemž využijeme zkušenosti druhých, ale v zásadě se budeme snažit najít vlastní cestu, která by odpovídala našim podmínkám.“ (Otázky míru a socialismu 4, 1958, str. 41.) Rovněž R. Prebisch kritizuje ekonomickou vědu, neboť „publikované výzkumy o ekonomice zemí Latinské Ameriky často odrážejí hledisko nebo zkušenost velkých center světového hospodářství. Od těchto studií nemůžeme očekávat řešení problémů, které bezprostředně znepokojují Latinskou Ameriku.“ (Raul Prebisch, *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems*, New York 1950.)

⁴⁾ Doktrína ECLA je značně širší než Prebischova teorie. Mezi její představitele vedle Prebische patří významní ekonomové, jako S. Furtado, J. Aymada, M. Balboa, J. Mayobre, V. Urquidí, A. B. Cortés a další.

⁵⁾ O problému periodizace doktríny ECLA viz Albert O. Hirschman, *Ideologies of Economic Development in Latin America*, in: John D. Martz (ed.), *The Dynamics of Change in Latin American Politics*, London 1965, str. 159—171; MEMO 2, 1967, str. 33—34; Eva Chmátalová, Jan Knop, *Kapitoly z ekonomiky Latinské Ameriky*, Praha 1967, str. 79—80. Náš názor na vývoj ekonomické doktríny ECLA viz Lad. Dvořák, *Ideologie neokolonialismu*, Praha 1968, kap. III, § 4 (archiv ÚMPE).

⁶⁾ *Comercio mundial*, Agosto de 1963, podle: MEMO 2, 1967, str. 33.

⁷⁾ Albert O. Hirschman, *Ideologies of Economic Development in Latin America*, str. 159—171.

2. Další asymetrie mezi centry a perifériemi záleží v různém vývoji poptávky po dováženém zboží v obou skupinách zemí, tj. v *závislosti poptávky na důchodu* (income elasticity of demand for imports). Poptávka industriálních center po zboží dováženém perifériemi roste pomaleji než poptávka periférií po zboží, které je dováženo z center. Tato teorie vychází z Englova zákona, který říká, že čím má společnost či skupina lidí vyšší důchod, tím menší jeho část připadá na potraviny.⁸⁾ V centrech je důchod vysoký, poptávka po potravinách a zemědělských výrobcích stagnuje, a proto nemá valnou perspektivu ani import tohoto zboží z periférií. Na druhé straně import periférií musí rychle růst, a to vzhledem k mimořádně vysokým investicím (industrializace) a dále v důsledku „přízpusobování se“ vládnoucích vrstev periférií životní úrovni a způsobu života v centrech (tzv. demonstrační efekt).⁹⁾ Proto růst důchodu je v obou skupinách zemí provázen rozdílným trendem importu. Jestliže v centrech důchod roste, pak se jejich import z periférií relativně snižuje. Naopak v perifériích je růst důchodu provázen ještě silnějším importem (poptávkou po importu) z center. Tato disparita má za následek zhoršování cenových podmínek (cenové nůžky) v neprospěch periférií, platební potíže atd.

3. *Proteccionismus hraje rozdílnou úlohu v centrech a v perifériích*. V centrech je překážkou optimálního rozmístování zdrojů. V perifériích naopak: v důsledku velké skryté nezaměstnanosti v zemědělství a rychlého přírůstku obyvatel, který nemůže být v zemědělství absorbován, je třeba podporovat průmysl právě z hlediska umístování zdrojů, poněvadž bez podstatného vzrůstu průmyslu není možný ani vzrůst ekonomiky jako celku.

4. *Omezení importu má v centrech a v perifériích zcela rozdílné důsledky*. V centrech vede pouze ke kvantitativnímu zmenšení objemu mezinárodního obchodu, ale v perifériích zároveň k zásadní restrukturalizaci importu, neboť: a) periférie mají jen malý vliv na centra, pokud jde o nákupy center v zahraničí; b) periférie mají nejen vysokou, ale i stále neuspokojenou poptávku po importu. Jestliže se import určité komodity z určité příčiny neuskuteční, není možno ho prostě odložit na pozdější dobu. Chybějící komoditu je třeba v nejbližší době nahradit jinou vhodnou komoditou, jinak to má negativní důsledky, hlavně ve výrobní sféře.

Doktrína ECLA tedy od samého začátku *odmítá existující mezinárodní dělbu práce a teorie, které ji interpretují*. Za nejpříjemnější a nejrealističtější způsob řešení problémů Latinské Ameriky prohlašuje *industrializaci a restrukturalizaci ekonomiky*. To znamená přenést těžiště rozvoje z exportního sektoru, který je úzce specializován na suroviny a potraviny, na sektor národního průmyslu, který pracuje převážně pro vnitřní trh, a preferovat odvětví nahrazující import.

Velkou pozornost věnuje doktrína ECLA analýze faktorů a mechanismu vnitřního rozvoje. Postupně vykrystalizovala koncepcce, která interpretuje rozvoj nejen jako agregát kvantitativních veličin a zrychlení tempa výroby, ale současně jako složitý dynamický systém, v němž sociální struktura hraje jednu z nejdůležitějších úloh. Byla vetyčena teze: *Nezbytnou podmínkou strukturálních změn v hospodářství a v organizaci výroby jsou změny v sociální struktuře*. V tomto širokém sociálním rámci jsou analyzovány například otázky akumulace kapitálu, využití pracovních sil, charakter pozemkového vlastnictví a další. Jednotliví autoři navrhuji snížit příjmy osob s nejvyšším důchodem, který se spotřebovává neproduktivně, a využít těchto prostředků jako zdroje akumulace kapitálu pro výrobní sféru. Současně se požaduje agrární reforma

⁸⁾ Engluův zákon říká, že „podíl výdajů na potraviny je v průměru obrácenou funkcí důchodu“ (*The Dynamics of Change in Latin American Politics*, str. 161.)

⁹⁾ „Demonstration effect“ viz J. S. Duesenberry, *Income, Saving and the Theory of Consumer Behaviour*, Cambridge (Mass.) 1949.

jako prostředek ke zvýšení efektivity zemědělské výroby (na základě kapitalistických vztahů).

Jednou ze základních součástí doktríny ECLA je *teorie disproporcionálního rozvoje*, čili *strukturální nerovnováhy*, která je v protikladu k teorii „rovnovážného růstu“.¹⁰⁾ Strukturu ekonomiky zaostalé země je třeba změnit a přenést těžiště z exportního surovinového odvětví na sektor, který je spojen především s vnitřním trhem. Tyto změny mají proběhnout ve třech oblastech: ve struktuře rozdělování a výroby, ve struktuře investic a ve společenské spotřebě. Tato disproporcionálnost je sice provázena nemalými obtížemi, ale pozitivní důsledky tohoto procesu daleko předčí dočasné negativní momenty. Tedy neproporcionální, vyvážený růst, zachovávající dosavadní proporce a strukturu ekonomiky, ale strukturální disproporcionální rozvoj je hlavní metodou růstu v období startu periferních zemí.¹¹⁾

Charakteristické pro doktrínu ECLA je *zdůrazňování aktivní úlohy periferního státu v ekonomickém rozvoji*. Poněvadž tržní mechanismus v periferních zemích není schopen zajistit ekonomický rozvoj, musí jako hybná síla rozvoje vystupovat stát a plnit řadu funkcí, jako například zabezpečovat proporce vývoje odvětví, urychlovat celkové tempo rozvoje, rozdělovat omezené zdroje apod. ECLA se staví velmi kriticky k současné úrovni státního aparátu v Latinské Americe, vytýká mu jeho zaostalý anachronický charakter, složení a mechanismus, protěžování příbuzných, korupci a byrokratismus, pro které je nezpůsobilý převzít úlohu, kterou má objektivně plnit. Z toho vyplývá, že *součástí přeměn musí být reforma administrativního systému*.¹²⁾ Jen za této podmínky je možné, aby se programy a projekty a další nástroje plánování ekonomického rozvoje, jimž ECLA věnuje značnou pozornost, setkaly s aktivní odezvou i ve sféře politiky a státních institucí.¹³⁾

Od konce 50. let je věnována velká pozornost rozpracování *problémů integrace*. Přispělo k tomu mj. rozvíjející se industrializace a s tím související otázka trhu (zejména zahraničního) pro tradiční i nové výrobky, pokračující integrace v Evropě a z toho vyplývající důsledky pro zahraniční obchod latinskoamerických zemí atd. Hlavní tezi ECLA v otázce integrace je možno vyjádřit asi takto: V příštích 1—2 desetiletích není naděje, že by se latinskoamerický export ve svém celku zvyšoval takovým tempem, aby byl zachován nynější poměr mezi importem a národním důchodem. Koeficient importu by musel klesat, to však by zase mělo zpětně negativní vliv na ekonomický růst, právě pro nedostatek importovaných výrobních prostředků. Jediná cesta k tomu, aby se zachovalo dosavadní tempo rozvoje, je intenzifikovat nahražování

¹⁰⁾ Viz *Politická ekonomie* 3/1967, str. 254—260.

¹¹⁾ Na mezinárodní ekonomické konferenci v Rio de Janeiro v roce 1957 vystoupil jménem ECLA A. K a f k a (měl hlavní referát). Vyjádřil kategoricky nesouhlas s tezí, že v počátečním období rozvoje musí být zachována rovnováha mezi jednotlivými sektory ekonomiky zaostalé země. Argumentoval tím, že všude, kde se uskutečňoval ekonomický růst, charakteristickým rysem byla právě strukturální nerovnováha (*Economic Development for Latin America. Proceedings of a Conference held by the International Economic Association. London-New York 1961*).

¹²⁾ Hlavní směr kritiky doktríny ECLA je veden proti její tezi o ekonomické úloze státu. Státní orgány jsou přirovnávány k organizované bandě, která vede parazitní život. Je uváděno brazilské přísloví, které říká: „Naše země se rozvíjí v noci, když politikové spí.“ Mezi oponenty této koncepce jsou i tak významní ekonomové jako Eugenio Gudín a Roberto de Oliveira Campos, H. E. Olózaga, jehož tvrzení, že stát působí na ekonomiku „jako okupační armáda v poražené zemi“, je známo po celé Latinské Americe (H. E. Olózaga, *El sentido común en la economía colombiana*, Bogota 1958, str. 176—7.)

¹³⁾ Hirschman uvádí: „Jsme dokonce až sami překvapeni, když jednáme s některým ministrem financí, že jeho nadšení pro zrušení veškeré kontroly a jeho averze vůči státním investicím do průmyslu a vůči plánům rozvoje jsou až hysterické a pro nás staromódní.“ (*The Dynamics of Change in Latin American Politics*, str. 169.)

importu. Doktrína ECLA pokládá tedy za *prvořadou příčinu vytvoření společného latinskoamerického trhu spíše nutnost odvrátit snížení tempa ekonomického rozvoje než impuls ke zrychlení rozvoje*, prostředek ke zvýšení ekonomické efektivity a zlepšení organizace a politiky.

Hlavní teze Prebischovy teorie „periferní ekonomiky“

Teorie periferní ekonomiky je rozpracována především v díle R. Prebische, jednoho ze zakladatelů ECLA a dlouhou dobu generálního sekretáře ECLA.¹⁴⁾ Jeho koncepce velmi výrazně kritizuje dosavadní mezinárodní dělbu práce, silně zdůrazňuje nutnost industrializace a strukturálních reformem v mezinárodním obchodě.

Hlavní rysy jeho teorie je možno shrnout zhruba takto:

1. Po 2. světové válce se jasně obnažila *neudržitelnost existující mezinárodní dělby práce, ve které je svět rozdělen do dvou skupin zemí: vyspělých industriálních „center“ a zaostalých agrárně surovinových „periferií“*. Prebisch tuto dělbu ostře odsuzuje. Přímou klasicky dnes již zní jeho teze obsažená v jeho nejdůležitějším díle z počátku 50. let: „V Latinské Americe podkopává existující skutečnost zastaralé schéma mezinárodní dělby práce, které bylo hodně rozšířeno v 19. století, ale uchovává si značný vliv i dnes v akademických kruzích. Podle tohoto schématu je specifickou úlohou Latinské Ameriky jako součásti periférie světové ekonomické soustavy vyrábět potraviny a suroviny pro velká industriální centra. V tomto schématu není místa pro industrializaci mladých zemí.“¹⁵⁾

2. *Propast v úrovni výroby mezi oběma skupinami zemí se rozšiřuje*. V „centrech“ roste výroba v odvětvích pro domácí i zahraniční trh. V „periferiích“ rostou do určité míry exportní odvětví, ale výroba pro domácí trh roste pomalu a má nízkou produktivitu. Základním ukazatelem zhoršující se pozice periférií ve světové směně jsou nepříznivé „směnné relace“ (terms of trade). Disparita „terms of trade“ je způsobena disparitou mezi mírou růstu světové poptávky po surovinách a poptávkou po průmyslových výrobcích. Mechanismus relativního snižování cen surovin ve srovnání s cenami průmyslových výrobků objasňuje Prebisch takto: „Poněvadž se poptávka po surovinách zvětšuje jen pomalu, může výroba tohoto zboží zabezpečovat zaměstnanost jen pro zmenšující se část přírůstku ekonomicky činného obyvatelstva rozvojových zemí; tento podíl bude tím menší, čím větší bude růst produktivity práce následkem technického pokroku v těchto odvětvích výroby. Ekonomicky činné obyvatelstvo bude proto nuceno se přemísťovat do průmyslu nebo do druhých odvětví národního hospodářství. Tento proces přesunu pracovní síly se pomalu uskutečňuje, dokonce i v industriálních zemích, kde podíl ekonomicky činného obyvatelstva zaměstnaného při výrobě surovin je relativně malý... Kdyby se proces přesunu pracovní síly uskutečňoval rychle a výroba surovin byla regulována v plném souladu s pomalým růstem poptávky, pak by byla splněna jedna ze základních podmínek, umožňujících vyhnout se zhoršování směnných relací exportních a importních cen... Je jasné, že bude-li se technický pokrok

¹⁴⁾ Vývoj Prebischových názorů je možno periodizovat takto: a) Ve 20. letech zůstával pozici ortodoxního stoupence anglosaské školy buržoazní politické ekonomie; b) Ve 30. až 40. letech byl zastáncem keynesiánských myšlenek. Postupně se však propracovává k názoru, že Keynes je statický, zatímco pro poměry Latinské Ameriky má zvláštní důležitost problematika ekonomické dynamiky. Tyto názory formuluje zvláště ve svém úvodu ke Keynesovi z roku 1947; c) Koncem 40. let krystalizuje nová etapa, v které se formuje vlastní latinskoamerický přístup k ekonomickým problémům. Tento vlastní „periferní“ přístup je charakteristický nejen pro Prebische, ale i další ekonomy sdružené kolem ECLA.

¹⁵⁾ Raul Prebisch, *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems*, str. 1.

ve výrobě surovin rozvíjet intenzivně, změní-li se také od základu technologie výroby v rozvojových zemích, bez čehož tyto země zvýšit tempo svého rozvoje nemohou, pak tendence ke zhoršování cenových relací může nabýt ještě větších rozměrů než v nedávné minulosti.¹⁶⁾

3. Prebisch je důsledným zastáncem *industrializace jako základní cesty ke změně nevýhodného postavení periferních zemí ve světové dělbě práce a jako hlavní metody zrychlení ekonomického rozvoje*. Jednu z důležitých funkcí industrializace spatřuje v tom, že pohlí část přírůstku obyvatel, která se může stát přebytečnou v důsledku technického pokroku v prvovýrobě, v sektoru řemesel a nekvalifikovaných služeb. Technický pokrok v prvovýrobě však není v rozporu s industrializací, jak to líčí někteří autoři ve světové literatuře: „Některé plody tohoto technického pokroku budou zřejmě přeneseny z periferních zemí do ostatního světa, jestliže nebudou podepřeny silným procesem industrializace a vzrůstem produktivity práce v průmyslu. Čím větší je nepružnost poptávky po exportu periférií, tím větší je podíl plodů, které odplývají.“¹⁷⁾

Čím více se rozvíjí industrializace, tím více lze využívat zvýšení produktivity práce dosaženého v prvovýrobě, což proces industrializace zpětně urychluje.

4. Má-li se průmysl periférií rozvíjet, musí být chráněn před negativně působící konkurencí industriálních zemí. Prebisch stojí zásadně na stanovisku protekcionismu, přičemž zdůrazňuje i negativní důsledky protekcionistické politiky, zvláště v případech, kdy je prováděna krátkozrace, bez zřetele k perspektivním potřebám periférií: „Zbytečně tvrdá protekcionistická opatření měla za následek v podstatě izolaci národních trhů od zahraniční konkurence a oslabila, či dokonce zlikvidovala stimuly, které jsou nezbytné pro zlepšení kvality produkce a snižování její hodnoty v podmínkách soukromopodnikatelského systému. To vše vede k podkopání iniciativy podniku jak z hlediska vnitřního trhu, tak z hlediska exportu.“¹⁸⁾

Protekcionismus periférií se zásadně odlišuje od protekcionismu „center“. Z faktu, že výrobní náklady určitého zboží periferního průmyslu jsou vyšší než importní ceny, ještě nevyplývá, že dané odvětví není pro periferní zem výhodné, že je ho třeba zlikvidovat a dané zboží dovážet. Prebisch ukazuje, že to není problém mechanického „srovnávání výrobních nákladů s importními cenami, ale otázka srovnávání vzrůstu příjmů dosaženého průmyslovým rozvojem s tím, čeho může být dosaženo v exportních odvětvích, kdyby zde byly využity tytéž produktivní zdroje.“¹⁹⁾

Důležitým praktickým závěrem tohoto rozboru je teze, že periferní země musí zakládat vlastní průmysl vyrábějící výrobní prostředky a zařízení, i když zpočátku budou výrobní náklady relativně vysoké ve srovnání s náklady v industriálních zemích. Pro mezinárodní dělbu práce dělá tyto závěry: Jestliže centra mají dostatek kapitálu a nedostatek pracovní síly, ať se orientují na odvětví, která ke svému rozvoji potřebují mnoho kapitálu a relativně málo pracovních sil. Země třetího světa, kde je přebytek pracovní síly a nedostatek kapitálu, se mají orientovat na takové obory, které potřebují relativně málo kapitálu, ale hodně pracovních sil. Přitom by šlo ne o zastaralou ruční výrobu, ale o moderní technologii, dosahující postupně světové úrovně vědy a techniky, jejíž výrobní náklady snesou srovnání a konkurenci ze strany center. Toto zboží se bude dovážet i do center, což značně rozšíří export periférií. Bude-li se světová poptávka po tomto zboží zvyšovat nejméně tak rychle, jak porostou

¹⁶⁾ *Towards a New Trade Policy for Development*, U. N., New York 1964, rusky, str. 13–14.

¹⁷⁾ Raul Prebisch, *Commercial Policy in the Underdeveloped Countries*, The American Economic Review, May, 1959, str. 252.

¹⁸⁾ *Towards a New Trade Policy for Development*, str. 19.

¹⁹⁾ Raul Prebisch, *Commercial Policy in the Underdeveloped Countries*, str. 255.

potřeby exportu tohoto zboží z periferních zemí, dostane se světová nabídka a poptávka do rovnováhy a zmizí disparita v mezinárodní směně, diskriminující dosud vývozce surovin a potravin.

Prebisch ukazuje řadu možností, jak lze již v současné době do určité míry kompenzovat ztráty třetího světa vznikající v důsledku fluktuace exportních cen, předkládá návrhy na diverzifikaci struktury exportu, na obsah a formy poskytování mezinárodní finanční pomoci. Zdůrazňuje, že zahraniční pomoc je žádoucí a nezbytná, ale nemůže vyloučit nutnost prvořadě mobilizovat vnitřní zdroje. V posledních letech (na rozdíl například od svých názorů vyložených v „Prebischově plánu“ z roku 1956) dává podnětné návrhy na rozšíření obchodu mezi socialistickými a periferními zeměmi. Tyto styky mohou podle něho nahradit značnou část ztrát rozvojových zemí.

Pozoruhodný je též jeho negativní postoj k teorii „stejných možností“, hlášané některými západními teoretiky, stejně jako jeho kriticismus vůči politice nevměšování státu do ekonomických záležitostí rozvojových zemí. Taková politika by podle něho pomáhala zájmům zahraničních společností. Všechna tato opatření je třeba provést bezodkladně, poněvadž země třetího světa nemohou čekat dlouhou dobu na podstatné zvýšení životní úrovně. Prebisch ukazuje, že obrovské sociálně ekonomické napětí, existující v těchto zemích, vytváří hrozivý problém pro celé lidstvo: „Ani by tak čekat dlouho nemohly, poněvadž urychlení tempa rozvoje těchto zemí je neodkladným požadavkem našeho věku. Ještě nikdy neexistoval tak silný tlak mas, žádajících skutečné zvýšení své životní úrovně. V průběhu nejbližších let se tento tlak bude měnit ve stále důležitější faktor vnitřního a mezinárodního napětí.“²⁰⁾

Složitost a rozpornost Prebischovy koncepce

Prebischova teorie má některá slabá místa. Prebisch je v rozporu sám se sebou v otázce mezinárodní dělby práce v rámci kapitalistické soustavy. Pokud mluví o *současnosti*, považuje *protiklad ve světové dělbě práce mezi centry a perifériemi za vzájemně se vylučující a absolutní*. V minulosti, například v 19. a na začátku 20. století (do světové hospodářské krize), *prý tato dělba byla pro Latinskou Ameriku prospěšná*. Tehdy „zvýšená produktivita industriálních center jistě stimulovala poptávku po produktech prvovýroby a tvořila tak dynamický faktor prvořadě důležitosti v rozvoji Latinské Ameriky“.²¹⁾

Vtažení zaostalých zemí do koloběhu světové ekonomiky přineslo jistě nemalý růst produktivních sil těchto zemí a bylo by nesprávné, jak se dosud z politicko-ideologických důvodů někdy děje, tuto kladnou stránku kolonialismu popírat či abstrahovat. Ale toto pronikání světového pokroku „shora“ do kolonií probíhalo v deformované podobě a mimořádně zosťovalo vnitřní protiklady v jejich reprodukčním procesu a v celé sociálně ekonomické struktuře. Proto teze o mezinárodní dělbě práce jako o „dynamickém faktoru“ vystihuje pouze jednu část, jeden aspekt tohoto složitého a rozporného procesu vtahování koloniálních a závislých zemí do světového kapitalistického hospodářství.

Důležitou součástí teorie periferní ekonomiky jest *specifické přepracování klasické teorie komparativních výrobních nákladů na podmínky rozvojových zemí*. Jak známo, jeden z hlavních závěrů moderní teorie komparativních nákladů zní, že mezinárodní obchod podporuje vyrovnávání rozdílů v ekonomických podmínkách zúčastněných zemí. Prebisch formuluje základní princip této teorie takto: „Dobrodiní technického pokroku má tendenci pokrýt celé společenství, a to buď snižováním cen nebo odpovídajícím zvyšováním příjmů. Země

²⁰⁾ *Towards a New Trade Policy for Development*, str. 7.

²¹⁾ *The Economic Development of Latin America*, str. 4.

vyrábějící suroviny dostávají svůj podíl na tomto dobrodíní prostřednictvím mezinárodní směny, a proto nemusí provádět industrializaci.²²⁾ Prebisch souhlasí s touto tezí, pokud se týká industriálních zemí, kde „dobrodíní technického pokroku se postupně distribuuje mezi všechny sociální skupiny a třídy“,²³⁾ ale pokud jde o periferní země, tu ji rozhodně odmítá a ukazuje, že je v rozporu s fakty. „Velké dobrodíní, vyplývající z růstu produktivity, nedostávalo se periférii v míře, která by byla srovnatelná s tím, co získalo obyvatelstvo velkých industriálních zemí. Obrovské rozdíly v životní úrovni mas v těchto dvou skupinách zemí a jejich schopnost akumulovat kapitál... závisí tudíž v první řadě na růstu produktivity.“²⁴⁾ Z toho vyplývá, že mezinárodní obchod nepůsobí jako „nositel“ vyrovnávání světové disproporce a nemůže tuto funkci plnit. *Světovou nerovnováhu je možno odstraňovat ne přes mezinárodní obchod, ale industrializací zemí třetího světa.*

Centrum negativního působení mezinárodních ekonomických vztahů na země třetího světa vidí Prebisch ve zhoršování „terms of trade“. Skutečnost, že poptávka po prvovýrobách relativně zaostává za poptávkou po industriálních výrobcích, je podle něho jedním ze „základních faktorů způsobujících periferní slabost“. Prebisch samozřejmě netvrdí, že proces snižování cen prvovýrobních je nepřerývný proces, poněvadž výroba periférií se přizpůsobuje a kromě toho působí řada faktorů dalších. Aby se toto přizpůsobování uskutečňovalo průběžně a bez katastrofické formy, je třeba podle Prebische stimulovat tyto procesy: a) přebytečné množství přírůstku ekonomicky činného obyvatelstva v oblasti prvovýroby musí být přemístěno, aby se zde výroba nerozvíjela rychleji, než roste poptávka; b) takto přemístěná pracovní síla by měla být zaměstnána v průmyslu a v dalších odvětvích, která ji absorbují; c) tato pracovní síla musí být absorbována tak rychle a v takové míře, aby reálné mzdy dělníků v prvovýrobě rostly a aby pro dělníky bylo výhodné zvyšovat produktivitu práce.²⁵⁾

Splnění těchto Prebischových podmínek však je za současných podmínek na světovém trhu nemožné. V důsledku zaostalé struktury ekonomiky rozvojových zemí a panství zahraničních monopolů (Prebisch panství zahraničních monopolů v místní ekonomice i v mezinárodním obchodě jaksli eliminuje) a existence polofeudálních vztahů v zemědělství je přmysl třetího světa rovněž neschopen „absorbovat přebytečnou pracovní sílu“. Rovněž technický pokrok v zemědělství periferních zemí nepokračuje tou měrou a nehraje tu úlohu, jak tato teorie předpokládá. Vždyť zemědělství převážné většiny zemí třetího světa je v podstatě založeno (i při nemalých pokrocích v mechanizaci) na ruční práci. Další rozpor v Prebischově teorii se týká otázky růstu mezd při zvyšování produktivity práce. Při růstu produktivity práce v zemědělství se mzdy buď vůbec nezvyšují (skrytá nezaměstnanost v zemědělství je v rozvojových zemích mimořádně vysoká),²⁶⁾ nebo se zvyšují velmi pomalu, ale ne přímo úměrně ke zvýšení produktivity práce, jak předpokládá Prebisch. Podle něho „nedostatek dynamické síly pro rozvoj“ záleží v tom, že je nemožné či velmi obtížné, aby byl absorbován „přebytek pracovní síly, pramenící z opoždění se poptávky a z rostoucí produktivity práce v prvovýrobních odvětvích“.²⁷⁾ To je též důvod, proč mzdy rolníků v prvovýrobě nerostou v tom poměru, jak roste

22) Tamtéž, str. 1.

23) Tamtéž, str. 1.

24) Tamtéž, str. 1.

25) *Towards a Dynamic Development Policy for Latin America*, U. N., New York 1963, str. 78—79.

26) Známý bejrútský profesor Elias Gannagé ve své knize „Ekonomie rozvoje“ podrobně analyzuje strukturu sociálně ekonomických vztahů v rozvojových zemích a přichází k závěru, že v zemích třetího světa je možno zmenšit počet vesnického obyvatelstva nejméně o 25 % (skrytá nezaměstnanost), aniž se jakkoliv sníží zemědělská produkce. Elias Gannagé, *Economie du développement*, Paris 1962, str. 116—118.

27) *Towards a Dynamic Development Policy for Latin America*, str. 79.

produktivita práce. Tímto způsobem prvovýroba ztrácí částečně či zcela výhody z technického pokroku, který se v ní uskutečňuje. Prebisch tak svérázným způsobem vyjadřuje jednu z objektivních tendencí, která se tradičně uplatňovala ve světovém hospodářství, a to opožďování zemědělství za průmyslem v národním i mezinárodním rámci.

Prebisch věnuje velkou pozornost mechanismu světových cen a jejich cyklickému vývoji. Pohyb cen obou skupin zemí v průběhu cyklu vysvětluje tímto mechanismem: Během oživení (konjunktury) je část podnikatelských zisků v industriálních centrech absorbována zvýšením mezd, což je důsledek konkurence mezi zaměstnavateli a nátlaku odborů. Během odlivu jsou zisky redukovány, ale část zisků, která byla dříve absorbována ve zvýšení mezd, se již nevrací zpátky k podnikateli v důsledku silného odporu dělníků proti snižování mezd. Proto podnikatelé industriálních center obrací svůj tlak proti perifériím, poněvadž snížení mezd je zde méně obtížné vzhledem k nižší organizaci dělníků zaměstnaných v prvovýrobních odvětvích.²⁸⁾ Toto vysvětlení neodpovídá faktům a je teoreticky nesprávné, poněvadž vychází ze dvou nesprávných premis: a) úroveň cen je přímo závislá na úrovni mezd; b) výše mezd je dávana do přímého vztahu s úrovní organizace dělnické třídy. Je známo, že cena zboží závisí nejen na výši mezd, ale také na ziscích. Podnikatelé usilují o maximalizaci zisků snížením mezd nejen ve fázi spádu, ale ve všech fázích cyklu. Tvzení, že jediným pohyblivým elementem ceny zboží je mzda, je stará teorie. Podle ní konkurenční schopnost zboží určité země závisí skoro úplně na výši mezd. Proto je třeba zmrazit mzdy, aby „domácí“ zboží bylo schopno konkurovat na zahraničních trzích. Ve skutečnosti však konkrétní zvyšování nebo snižování mezd není určeno automaticky hodnotou, resp. cenou zboží pracovní síla, ale je výsledkem rozporného vztahu mezi mzdami a ziskem. Pohyblivým elementem ceny zboží je tedy nejen mzda, ale i zisk. Je pravda, že během recese se zisky obyčejně zmenšují. To však není způsobeno výší dělnických mezd, ale je to důsledek snížení cen zboží, které není možno na trhu prodat. Kromě toho probíhá proces dlouhodobého zaostávání růstu mezd za hodnotou pracovní síly, což je ovšem neutralizováno bojem dělnické třídy, zvláště tam, kde je dobře organizována a třídně zkušená. *Prebischova teze vlastně klade vinu za zostřování vykořisťování a velké potíže lidu v rozvojových zemích na dělnickou třídu v industriálních zemích*, která je lépe organizována a může proto lépe odolávat tlaku monopolů na svůj životní standard.

Jednostranně je v této teorii rovněž vysvětlována podstata nestability cen prvovýrobníků na mezinárodním trhu. Tato nestabilita vyplývá, jak známo, ze složitého a mnohostanného komplexu vztahů ekonomické disproporcionality a nerovnosti ve světové dělbě práce, je spojena se strukturou ekonomické závislosti periférií na industriálních centrech. Prebischova teorie interpretuje světové ekonomické vztahy, a tedy i problém nerovnosti a závislosti rozvojových zemí ve světové ekonomice především jako technologický vztah, jako závislost výrobních sil, a pouští se zřetele sociálně ekonomický obsah mezinárodní závislosti, to je panství monopolů industriálních zemí.

Potíže Latinské Ameriky jsou podle Prebische způsobeny *strukturálními defekty*. V důsledku těchto defektů není její ekonomika schopna dosahovat vysokých přírůstků výroby a zajišťovat vysoký životní standard. Prebisch zvláště naléhavě upozorňuje na *proces nerovnoměrného rozdělení národního důchodu*.²⁹⁾ Tato skutečnost je provázána nejen zostřením sociálního napětí, ale

²⁸⁾ *The Economic Development of Latin America*, str. 6.

²⁹⁾ Myrdal o tom říká: „Je pravidelným jevem, který můžeme nazvat dokonce ekonomickým zákonem, že čím je země chudší, tím je tam větší diferenciacce mezi bohatými a chudými.“ G. Myrdal, *Une économie internationale*, Paris 1958, str. 186.

i parazitní neproduktivní spotřebou hořejších vrstev, která podstatně redukuje akumulaci kapitálu. Prebisch ukazuje, že *problém formování kapitálu stojí dnes v rozvojových zemích jinak, než tomu bylo v centrech v průběhu jejich industrializace*. Periférie mají možnost asimilovat „obrovský potenciál soudobé technologie“ mnohem rychleji, než to bylo možné ve vyspělých průmyslových zemích, v kterých „svého času přišlo jako první formování kapitálu a za ním časově následovalo odstupňované rozdělení důchodu“.³⁰⁾ V současných podmínkách v periférii oba tyto procesy probíhají současně, a to za existence velkého tlaku nižších vrstev obyvatelstva. Proto zastánci redistribuce důchodů vyšších tříd dávají právě důraz na zvýšení nejen objemu, ale i stability při formování kapitálu. Společenská struktura rozvojových zemí obsahuje podle Prebische „vážné překážky technického pokroku, a tedy i ekonomického a sociálního rozvoje“.³¹⁾ Základní projevy tohoto defektu je možno charakterizovat takto: a) daná sociální struktura brzdí sociální mobilitu, to znamená výchovu dynamických lidí, kteří řídí společnost, jsou iniciativní a schopni vzít na sebe riziko a odpovědnost za technický a ekonomický pokrok a další stránky společenského života; b) daná struktura privileguje některé lidi v bohatství a v příjmech, což brzdí iniciativu a využívání lidských rezerv, půdy a strojů; c) tato privilegia nejen brzdí formování kapitálu, ale jsou spojena s marnotratnou spotřebou, zatímco široké masy mají nedostatečnou spotřebu.³²⁾ Zde je jasně formulován *těsný vztah mezi technologickými opatřeními v oblasti výrobních sil a mezi přeměnami v oblasti institucionální, v oblasti vlastnictví a společenských vztahů*. Podle Prebischeho mínění latinskoamerická společnost, i přes hluboké strukturální defekty, nevyčerpala ještě možnosti svého rozvoje. Je třeba provést strukturální reformy a „tento systém tím může získat plně dynamické síly, jichž v současnosti postrádá“.³³⁾ Prebisch odsuzuje jako škodlivé názory, které vystupují proti podstatnějším společenským reformám, a zdůrazňuje, že „odkládají-li se reformy nebo byla-li odhozena jejich podstata... tu bude v sázce nejen úkol dát plně dynamický podnět soukromému podnikání, ale samotná existence soukromého podnikání“.³⁴⁾ Podtrhuje tedy výslovně princip soukromého vlastnictví a podnikání.³⁵⁾

Důležitou úlohu při uskutečňování strukturálních reform periferií musí hrát stát. Prebisch doporučuje *tři hlavní směry státních zásahů*: a) změny v sociální struktuře, aby se odstranily sociální překážky rozvoje; b) změny ve výrobních faktorech a ve struktuře ekonomiky, aby se mohla absorbovat moderní technologie; c) změny v rozdělování důchodů, aby se zvýšily celkové příjmy.³⁶⁾ Prebisch doporučuje hlavně tyto sociálně ekonomické reformy: omezenou agrární reformu, reorganizaci vzdělání, fiskální a peněžní reformu, podporu investování, plánování a programování ekonomiky. Je tedy pro mírné reformy, „dokud není pozdě“; v tom připomíná původní koncepci Spojenectví pro pokrok (je jedním z významných stoupenců idejí a cílů Spojenectví, i když má k některým

30) *Towards a Dynamic Development Policy for Latin America*, str. 5.

31) Tamtéž, str. 4.

32) Tamtéž, str. 4.

33) Tamtéž, str. 4.

34) Tamtéž, str. 27.

35) Na konci 50. let poslal jako sekretář ECLA Adlaiovi Stevensonovi memorandum, v němž upozorňuje na velký vliv marxismu v zemích třetího světa, kde „se komunismus zdá být metodou ekonomického rozvoje“. Je třeba „utkat se s výzvou sovětských metod“ ekonomického rozvoje pomocí nové technologické ideologie, kterou je třeba rozšířit mezi mládež. Musí se rozvíjet „filosofie demokratického rozvoje“ mimo rámec monopolního kapitalismu. J. Fuchs, *Las teorías de desarrollo económico y el futuro de la Argentina según CEPAL*. Problemas de economía, Buenos Aires, No 1, str. 6—7.

36) *Towards a Dynamic Development Policy for Latin America*, str. 16—18.

jeho stránkám výhrady).³⁷⁾ Ignacy Sachs charakterizuje proto ekonomický systém navrhovaný Prebischem jako „neokapitalismus“.³⁸⁾

Teorie periferní ekonomiky obráží řadu rozporných procesů a dává na ně odpověď z hlediska zájmů a potřeb průmyslových a podnikatelských kruhů Latinské Ameriky. Některé jeho názory jsou diskutní, jednostranné či nepřijatelné z teoretického či praktického hlediska. Tak není možno se ztotožnit s názorem, že „nedostatečně silná sociální mobilita“ působí jako hlavní činitel ekonomického rozvoje. Sociální mobilita je sice důležitou stránkou a elementem ekonomického rozvoje, který působí na jednotlivce a celé sociální skupiny, ovlivňuje jejich společenskou činnost, brzdí či naopak stimuluje jejich zájem, iniciativu, růst atd., ale je i součástí, produktem a faktorem daleko hlubších, složitějších vztahů a procesů a je jimi konečným determinována. Touto základní oblastí jest charakter sociálně ekonomické struktury společnosti, její úroveň v národní i mezinárodní komplexnosti, složitosti a rozpornosti. Prebisch v této otázce je blízký známým názorům západních sociologů na „otevřenou a zavřenou“ společnost, přičemž velká „sociální mobilita“, která podle této teorie existuje ve svobodné západní společnosti, dovoluje individuu dostat se do nejvyšších vrstev společnosti. V mnohých směrech prakticky málo reálné jsou rovněž jeho návrhy na redistribuci příjmů. Je iluzorní, že by například latifundisté (kteří mají v mnohých zemích Latinské Ameriky velký či dokonce rozhodující vliv v činnosti nejdůležitějších článků státního aparátu, který má podle Prebischovy teorie být hnací silou při uskutečňování sociálně ekonomických reforem) dobrovolně, fakticky na základě morálních stimulů redukovali své příjmy ve prospěch lidových mas, aby mohl být zvětšen vnitřní trh a ekonomický rozvoj. Radikální redistribuce příjmů je nemožná bez radikálních sociálních, tj. i vlastnických proměn ve výrobní sféře, která je základem sociálně ekonomického systému.

Prebisch ukazuje rovněž jen část základních ekonomických problémů spojených se zahraničním kapitálem, a tím je jeho pohled jednostranný. Rozlišuje *dva typy zahraničního kapitálu*: Dříve byl zahraniční kapitál spojen s tzv. „rozvojem stimulovaným zvenku“. Ten probíhal v rozvojových zemích v minulosti, kdy zahraniční investice prý „usilovaly tím nebo oním způsobem hlavně o uspokojení zájmů velkých center“.³⁹⁾ Zahraniční kapitál směřoval do zámořských zemí proto, aby z nich udělal trh pro hotové výrobky a základnu surovin. V současné době existuje podle Prebische jiný typ zahraničního kapitálu. Orientuje se hlavně na rozvoj produktivních sil rozvojových zemí a „může být buňkou pro rozšíření technologie“. Tento nový typ zahraničního kapitálu zanechává uvnitř rozvojových zemí mnohem více svých zisků než dříve. Proto je třeba *zaujmout vůči zahraničnímu kapitálu mnohem příznivější stanovisko než dříve a „pomáhat vytvářet atmosféru vedoucí ke spolupráci zahraničního kapitálu v nové etapě industrializace, která musí být bez otálení zahájena“*.⁴⁰⁾

³⁷⁾ Jeho názory na Spojenectví jsou koncentrovány hlavně ve dvou pracích: a) v přednášce *Ekonomické aspekty Spojenectví*, uveřejněné ve sborníku John C. Dreier ed., *The Alliance for Progress. Problems and Perspectives*, Baltimore 1962, str. 24–65. Zde podtrhuje nutnost strukturálních proměn a zvýšení činnosti domácího i zahraničního kapitálu v ekonomickém rozvoji (kromě Prebische jsou dalšími autory sborníku: Milton Eisenhower, José Figueres, Teodoro Moscoso, Dean Rusk); b) v kolektivním návrhu čtyř předních ekonomů (José A. Mayobre, Felipe Herera, Carlos Saenz de Santamaría, Raul Prebisch) adresovaném prezidentům Latinské Ameriky s cílem urychlit její integraci. *Hacia la integración acelerada de América Latina*, México — Buenos Aires 1965.

³⁸⁾ Ignacy Sachs, *Trudny rozwój Ameryki Lacińskiej*. Zycie Gospodarcze, 22. 9. 1963.

³⁹⁾ *Towards a Dynamic Development Policy for Latin America*, str. 53.

⁴⁰⁾ Tamtéž, str. 54.

Prebischova argumentace, která je očividně v mnohém směru ovlivněna myšlenkami ekonomů z metropolí, postupuje asi takto:⁴¹⁾ Nedostatek kapitálu je hlavní překážkou ekonomického rozvoje periférií. Kapitál se tvoří a zvětšuje prostřednictvím úspor a investování. Úspory však znamenají „zdržení se spotřeby“ a nemohou růst paralelně s růstem produktivity práce. Produktivita sama se může zvyšovat pouze zvyšováním investic kapitálu. Chudé země nemohou mnoho uspořit, poněvadž jejich důchody jsou absolutně velmi nízké, často až na hranici fyzického minima.⁴²⁾ V Prebischově teorii tedy v mnoha aspektech rezonuje známá teorie „začarovaného kruhu“⁴³⁾ z něhož se rozvojové země nemohou dostat vlastními silami, ale především za pomoci zahraničního kapitálu, tedy bývalých metropolí.

*Teorie periferní ekonomiky je tedy pokus buržoazie třetího světa (Latinské Ameriky) překonat sociálně ekonomickou krizi pomocí některých strukturálních reforem a určitých ústupků ze strany industriálních zemí. Ale tyto reformy a ústupky mají omezenou působnost a nejsou schopny podstatným způsobem zasáhnout do samotných základů závislosti rozvojových zemí na světovém imperialismu a poněkud významněji zmírnit jejich vykořisťování světovým kapitálem. Tento aspekt značně snižuje nesporně vysokou hodnotu celé teorie. Přesto však jeho koncepce vyjadřuje názory a možnosti zemí třetího světa, řeší z těchto pozic problémy dané oblasti, a tím stojí objektivně jako celek na prot imperialistické platformě.*⁴⁴⁾ Prebisch je za tuto svou pozici kritizován některými předními západními ekonomy, jako jsou Viner, Haberler, Chenery aj.⁴⁵⁾ Hlavní směr jejich kritiky je veden proti Prebischově tezi o zhoršování směnných relací. Haberler ukazuje, že statistická data, ze kterých Prebisch odvozuje svou teorii, jsou nepřesná a „příliš úzká“. Neodrážejí se v nich změny v kvalitě potravin a objevení nových druhů zboží. Podle jeho názoru přemyslové zboží „nesmírně zvýšilo svou kvalitu“ a každý rok se zavádí „řada nových výrobků“, ale v teorii se to neprojevílo.⁴⁶⁾ Ellsworth vytýká Prebischovi, že nebral v úvahu dopravní náklady.

Celkově je tedy Prebischova teorie „jakýmsi pokusem o formulaci kapitalistického modelu ekonomického růstu v latinskoamerických zemích, jenž však má být aplikovatelný na všechny rozvojové země“.⁴⁷⁾ Vyjadřuje touhu mladých

⁴¹⁾ Prebisch vychází ze vztahu mezi velikostí úspor, velikostí akumulace kapitálu a pohybem národního důchodu, jak je udáván v modelech Harroda-Domara. Růst národního důchodu (G) je závislý na těchto faktorech: $G = \frac{s}{c}$, tedy přímo úměrně na koeficientu úspor a nepřímo úměrně na kapitálovém koeficientu.

⁴²⁾ D. Nehrú ve své řeči v parlamentě v roce 1953 ukazuje rozpor mezi akumulací a spotřebou takto: „Země, která je chudá na zdroje, nemá velké prostředky na investice k zabezpečení zítřejší potřeby. Jestliže chcete mít přebytek, tak musíte být suroví k sobě v nynějším pokolení...“ G. Myrdal, *An International Economy*, str. 324.

⁴³⁾ viz *Politická ekonomie*, 2/1967, str. 145—153.

⁴⁴⁾ O prot imperialistickém charakteru teorie periferní ekonomiky mluví ekonomové USA takto: „Prebisch otevřeně pranýřuje mezinárodní ekonomický kolonialismus. Je třeba přiznat, že závěry Prebischovy teorie o mezinárodním vykořisťování se setkávají s velikým ohlasem u latinskoamerické inteligence a politických činitelů. A poněvadž velká část latinskoamerického obchodu připadá na obchod s USA, zdá se, že tato teorie dává zdůvodnění svéráznému vědeckému antiamerikanismu.“ N. Maritano, A. Obaid, *An Alliance for Progress: the Challenge and the Problem*, Minneapolis, 1963, str. 144.

⁴⁵⁾ Přehled autorů, kteří souhlasí či nesouhlasí s Prebischem, a stručný výklad jejich názorů je uveden v práci: Charles A. Frankenhoff, *The Prebisch thesis: a theory of industrialism for Latin America*. Journal of Inter-American Studies, Gainesville, April, 1962.

⁴⁶⁾ G. Haberler, *Terms of Trade and Economic Development*. Economic Development for Latin America, str. 275—297.

⁴⁷⁾ *Informační bulletin k otázkám rozvojových zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky*, OÚPE, č. 3/1964, str. 18—19.

států po ekonomickém rozvoji, nezávislosti a odstranění nerovnoprávného postavení ve světovém hospodářství. Dochází k závěru, že *rozvojové země nemohou jít „tradiční“ cestou vyspělých industriálních zemí, ale musí podniknout trnité hledání své vlastní varianty, vlastní specifické cesty ekonomického rozvoje*: „Nemůžeme opakovat ani napodobovat historickou cestu kapitalistického rozvoje nejvyspělejších zemí, musíme vlastní tvůrčí silou nalézt naši vlastní cestu. To přirozeně nevylučuje intelektuální vlivy ze zahraničí, avšak tyto vlivy musí být pouhým prvkem, i když velmi důležitým, ve formování našich myšlenek, ve vytváření našeho myšlenkového systému, musí nás vést k úkolu řídit ekonomický a sociální proces.“⁴⁸⁾ Tato jeho „vlastní cesta“ ekonomického rozvoje je ovšem posilování kapitalistické cesty rozvojových zemí, a to ve formě, která dosud historicky nebyla rozvinuta ani v Evropě, ani v Americe.

⁴⁸⁾ *Aspectos Económicos de la Alianza para el Progreso*, cit. podle Informačního bulletinu k otázkám rozvojových zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky, č. 3/1964, str. 27.